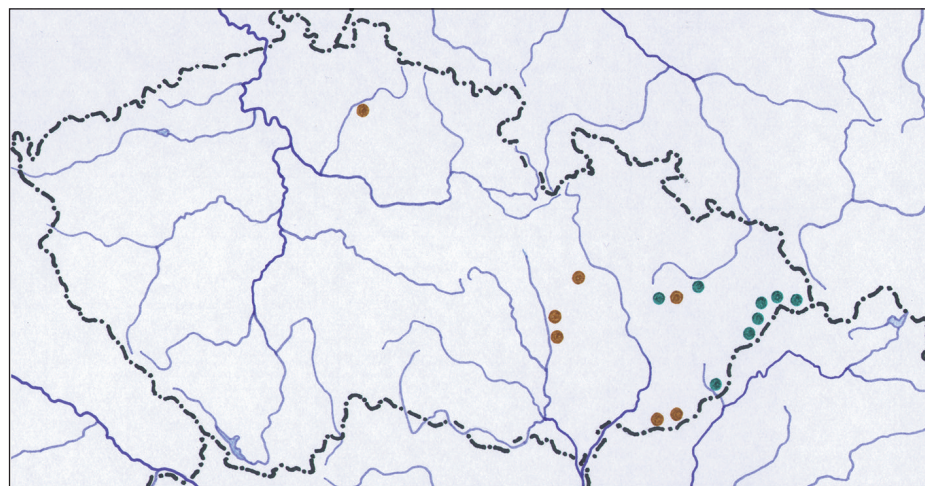

Řasnatka žeberratá a degradace pískovcových oblastí

Vojen Ložek

Nedávné výzkumy převisů a jeskyní v pískovcových oblastech severních Čech přinesly překvapivé poznatky o vývoji jejich živé přírody. Zatímco dnes určuje vzhled pískovcových krajin chudá acidofilní vegetace (vyhledávající kyselé půdy), zejména bory s borůvkou nebo hasivkou orličí, v nichž žijí sotva 2–3 druhy nahých plžů na houbách nebo padlém dřevu, ještě před třemi tisíci lety bychom se zde setkali s mnohem bohatší faunou a flórou. Dokládají to nálezy bohatých plžích společenstev ze staršího a středního holocénu, tedy období zhruba od 9. do 4. tisíciletí před dneškem (viz Živa 2005, 4: 149–152). Dnes se to jeví jako stěží uvěřitelné, ale fosilní doklady z několika desítek míst hovoří jasnou řečí — pískovce nebyly kdysi tak chudé jako dnes, neboť poskytovaly vhodné životní podmínky řadě druhů, které bychom v nich v současné době nikdy nehledali. Celkové ochuzení (degradace) krajiny se událo někdy během první poloviny prvního tisíciletí př. n. l. na přelomu doby bronzové a železné.

Recentní (zelené kroužky) i holocenní (hnědé) nálezy řasnatky žeberraté (Macrogastera latestriata) v českých zemích. Výskyt ve slovenských Karpatech není vyznačen. Fosilní nálezy vesměs spadají do mladší fáze klimatického optima poledové doby — epiatlantiku. Orig. S. Holeček

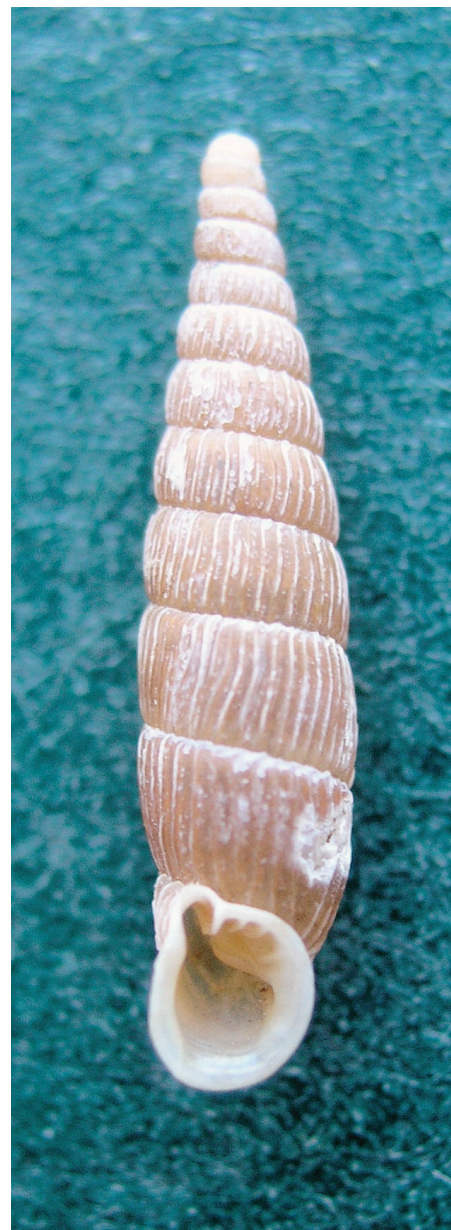
Při rekonstrukci někdejšího prostředí hraji významnou roli plži z čel. závořnatkovitých (*Clausiliidae*), kteří představují vynikající indikátory biodiverzity i antropického narušení krajiny. Tam, kde se nezachovaly poměry blízké přírodě, vymizely i závořnatky s výjimkou několika málo druhů — především vřetenatky obecné (*Alinda biplicata*), která je schopna přežít v poloručnílním prostředí lidských sídlišť a jejich okolí.

Degradace pískovcových krajin zůstává stále předmětem diskusí, zejména zda šlo

o přirozený proces, nebo o následky lidských zásahů. Je totiž pozoruhodné, že v době, kdy zde žila zmíněná bohatá malakofauna, se v pískovcových krajinách všude pohybovali i lidé, jak dosvědčují nálezy od střední doby kamenné (mezolitu, 10–5 000 let př. n. l.) až do počátku doby železné (750 let př. n. l.). Nejbohatší fauny s 30–40 druhy ulitnatých plžů spadají do klimatického optima poledové doby v 6.–3. tisíciletí př. n. l.

Nejnovějším a hlavně nejpádňším dokladem uvedeného příznivého stavu prostředí je nečekaný fosilní nález karpatského zástupce čel. závořnatkovitých — řasnatky žeberraté (*Macrogastera latestriata*), mimořádně citlivé k antropickému narušení. Tento druh je dnes z českých zemí znám jen z několika míst v horských lesích vysokých Beskyd, z pralesa Razuly a také z Jezerického údolí v Oderských vrších, což je jediný výskyt v oblasti České vysočiny. V době klimatického optima holocénu se však řasnatka žeberratá vyskytovala i na mnoha níže položených místech na střední Moravě, jak dokládají fosilní nálezy z Moravského a Javoříčského krasu. Obývala také Moravskou bránu a Bílé Karpaty, kde se dodnes udržela na jedné lokalitě na slovenské straně (pod Chmelovou).

Podstatné je, že jde o obyvatele pralesovitých horských porostů, žijícího na kme-

Nahoře fosilní nález řasnatky žeberraté (Macrogastera latestriata) z převisu Kopřivák v Žehrovské oboře v Českém ráji. Velikost ulity 14,2 : 3,3 mm). Foto L. Juříčková

hové diverzity zaujímá toto naleziště zcela výjimečné postavení, neboť poskytlo celkem 13 zástupců čel. *Clausiliidae*, včetně tak citlivých druhů jako vřetenka šedivá (*Bulgarica cana*), vřetenovka rovnoušťa (*Cochlodina orthostoma*) a žeberratěnka drobná (*Ruthenica filigrana*), což se rovná stavu na nejzachovalejších stanovištích ve slovenských Karpatech. V současnosti v bližším okolí Kopřiváku téměř žádní měkkýši nežijí.

Nový nález dokládá nejen překvapivě bohatou vegetaci i malakofaunu v uvedené době, ale i pozdější obecnou degradaci celého prostředí, která se nepochybně projevila i mimo pískovcové oblasti. Neměla však zřejmě tak drastický dopad na živou přírodu jako v pískovcích, kde lze mluvit o kolapsu celých biocenóz. Jde zřejmě o přírodní pochod pravděpodobně posílený lidskými zásahy na sklonku doby bronzové a i dnes podporovaný výsadbou Jehličnatých monokultur a kyselými imisemi, což se významně podílelo na poklesu biodiverzity celých krajin.